

PŘEDMLUVA K FRANCOUZSKÉ POESII
NOVÉ DOBY

iardanský, Dioklův palác m. Diokleův, Boéthův synu m. Boéthoův. Místo Lakedaimón (krajina) užívám názvu hlavního města Sparty a přenáším na ně epitheta, jichž básník užil o krajině. Měl-li jsem volit mezi rozplizými verši a těmito malými nesprávnostmi, rozhodl jsem se pro tyto.

Někdy jsem kvůli verši užil nehomérských jmen bohů, ano i latinských, na př. Pollux místo Polydeukés, Bakchós místo Dionýsos, Látóna m. Létó, Kypřanka m. Afrodité nebo Kythéranka.

Za vzorem Niederlovým užívám ve 4. pádu tvaru Achilla (od latinského Achilles) m. Achillea. Rovněž kvůli verši užívám na str. 191 tvaru Antifatéa, na str. 195 Antifata.

Na str. 395 užil jsem v 5. pádu tvaru Artemis m. Artemido, po vzoru ženských jmen Anna, holka atd. Četl a dával jsem čist verš ten jiným osobám, ale nikdo se nad tím vůbec nezastavil.

Mnoho se u nás mluví o nelibozvucích a průzvech – většinou nesprávně. Myslím, že přílišná úzkostlivost je zbytečná.

Píši *kvůli*. Slovo to pokládám za předložku docela správnou.

Pětlabičným slovům se vyhýbám, kde mohu. Kde jsou, měřím je vždy ———, t. j. s přízvukem na první a čtvrté slabice. Činím tak po dohodě s nebožtíkem prof. Králem.

Užívám bez rozpaku slova herold místo hlasatel, které se nehodí do verše v nepřímých pádech, atd. atd.

Chci podat čtenářstvu překlad *básně*, a proto jsem odstranil vše, co dojem básně ruší, t. j. rozdělení básně na zpěvy a číslování veršů. Rozdělil jsem básně dle obsahu.

Básně Homérovy byly rozděleny na zpěvy od učenců alexandrijských (Zénodota) za účelem vědeckým.

Posílám do světa první svou větší práci s nemalou obavou, ale přece také s důvěrou. Příznivé posudky a povzbudlivá slova nejednoho muže včhlasného posilovaly mě v práci. Přál bych si, aby Homéros byl ode dneška *živou částí* naší literatury a aby i moderní čtenářstvo naše hledělo na Homéra jako na velkého básníka, který není za žádným, ani největším básníkem kteréhokoliv národa.

1921

VĚTŠINA těchto překladů byla chystána pro anthologii, která měla vzniknouti a bohdá jednou vznikne společnou prací řady překladatelů. Tento plán měl vliv na výběr; někdy tu není zastoupen nejslavnější autor, kterého si obral jiný překladatel; zato jindy se tu najde básník méně skvělý, přeložený spíše, smím-li užít soudního slova, ex offio než z přesvědčení. Proto tento výbor není ani úplný ani úměrný, a bohužel není ani na všech svých stránkách zrcadlem osobního vkusu překladatelova. Nicméně může se mu snad přičísti ta zásluha, že vyvolává z francouzské poesie leckteré jméno, jež by jinak zůstalo českému čtenáři mrtvým zvukem.

At se říká o překladatelství cokoliv, je to práce skromná a v podstatě anonymní. Jejím cílem je, aby ji nebylo vidět, aby podala originál tak, jako by vůbec neprošel dílnou cizí osobnosti a cizího přepracování. Proto dovozte překladateli, který se na tolika stránkách snažil zahladit i nejslabší otisk svých prstů, aby na první stránce pro svou úlevu promluvil vlastním hlasem:

Verše francouzské, jak jste mne těšily ve dnech, kdy jsem se vámi obíral! Tehdy právě jsme žili v úzkostech bitvy verdunské; tehdy se vylévala nesmírná útěcha z každého krásného verše, neboť není možno, aby takový duch, takový život byl ponížen! Každá dokonalá básně jest jedno veliké vítězství; každá sladká sloka je celé království míru. Již pro tuto útěchu, sličné verše, jsem se netrápil nad vámi nadarmo.

Jakže, mluvím tu o radosti, a měl jsem uchystán nářek o nekonečných strastech překládání! O hrůze, která vás poleje, když dvanáct slabik originálu vám dá v překladu slabik dvacet nebo jenom pět; o těžkostech, které působí nešťastná a mocná slova „láska“, „noc“, „hvězdy“, „smutek“ a tolik jiných, jež v každé druhé básni naléhavě volají po rýmu; o osudné nemožnosti sloučit dokonalou věrnost, formální čistotu a slovní přirozenost překladu, – o nemož-

nosti, jež v každém skoro verši dohání překladatele k nečistému a zahanbujícímu kompromisu! Vskutku překládání není hračka; či spíše je těžké, napínavé a složité jako nějaká hra, jako nekonečně proměnlivý hlavolam, vynalezený pro lidi, kteří mají pokdy nespát celou noc, aby vymýšleli jediný tah nebo jediný rým. Jenom hře dovede člověk věnovati tolik vášnivého zaujetí; jen ve hře se přihodí zázrak neočekávaného zdaru a hravého rozřešení. Vskutku překládání básní je daleko spíše hra než řemeslo. A je to hra tak bohatá, že každá rutina ji snižuje a kazí.]

Tož přece mluvím o radosti, kterou mi skytal vznik této knížky. Hrál jsem si s krásnými básněmi, a přitom jsem v nich našel neskonale více, než by mi dala četba nejpozornější. Hrál jsem si s češtinou, nutě ji do těžkých hlavolamů formy i smyslu, a přitom s radostí nejpohnutější, s požitkem a vděčností jsem si uvědomoval, jak je nosná a hojná, pružná a nevycerpatelná, tvárná a líbezná; každý nový překlad žádal od ní jiné barvy, jiného zvuku a spádu, jiné hmatatelnosti a jiného slovníku; obstojí-li některý z překladů vedle originálu, je to její úspěch.

Chystaná anthologie měla se začít tam, kde přestávalo překladatelské dílo Jaroslava Vrchlického z francouzské poesie; pro ucelený obraz vývoje bylo nutno pojmuti ještě Baudelaira do prvního svazku. Proto i tato knížka, jakkoliv jest kusá, pohybuje se v časových hranicích prvotního plánu. Básně jsou sestaveny zhruba v chronologickém pořádku, jenž i bez dalšího výkladu podává jakous takous čáru vývoje. Zdá-li se vám, že v posledních básnicích tato vznosná linie poněkud poklesá, nezapomeňte, že při výběru z básníků nejmladších není možna kritická volba, jež by bezpečně odlišila to, co zapadne, od toho, co se uchová. Nezkrášňoval jsem nijak obraz této nejmladší poesie; nechal jsem její drsnost i abstraktnost, její poměrnou nebarvnost, její prozaickou povahu co možno neporušenu, plně přesvědčen, že jednotlivci mohou chybovat nebo bloudit, ale vývoj nikoliv.

1920

ČESKÝ JEVIŠTNÍ ALEXANDRIN

Otázka českého alexandrinu je právě dnes poněkud časová, protože u příležitosti oslav Molièrových slyšíme a bu-

deme ještě slyšeti celé záplavy alexandrinů. Prímý podnět k následujícím poznámkám dal mi Fischerův překlad Molièrova „Sganarella“, akademicky bezvadný, který jsem zpracovával pro vinohradskou scénu. – Otokar Fischer se rozhodl přesně udržeti klasickou prosodii alexandrinu: čistý šestistopý jamb, caesura po šesté slabice, alternování mužských a ženských rýmů, žádné enjambement. Vše to udržel s úctyhodnou čistotou, ale nic naplat: tu a tam mi jeho verš – pojat čistě prosodicky – „neseděl“. A když jsem studoval jeho verše právě se zřením k jevištnímu přednesu, dostal jsem se k zásadní otázce, jak dalece a s jakou liberálností lze přizpůsobiti alexandrin přirozené české rytmicce.

1. Především zbavme se fantomu „čistého jambu“. Český jamb není než trochej s předrážkou, a tu tedy musí překladatel stůj co stůj začít jednoslabičným předrážkovým slovem; odkud ta náramná spousta takových všelijakých „tak“, „pak“, „hned“, „tu“, „přec“ a jiných zbytečných šterkujících slovíček, jež dávají českému alexandrinu ráz tak nepřijemně drobivý. Nakonec pak se ke všemu ukáže, že ta theoreticky nepřizvučná předrážka, zapadá-li místně do smyslu verše, dostane větní přízvuk, takže se z domnělého „čistého jambu“ vyloupne přece jen maskovaný daktylotrochej. Na příklad (moje příklady jsou ovšem jen vymyšlené):

„Teď povězte mi jen, kdo s vámi hovořil?“

Zde slůvko „teď“ je opravdu nepřizvučná předrážka, ale nehledě k této mravní přednosti je to ohavný šterk. Zato ve verši:

„Teď teprv rozumím, proč jste mi zapřela...“

je „teď“ slovíčko velmi přízvučné; grafický „trochej s předrážkou“ je zde v přednesu čistým daktylem – stejně jako „proč jste mi“.

Počítejte, že jediný „správný“ alexandrin potřebuje hnedle dvě takové nepřizvučné předrážky, – což je lehké u jazyků, kde je nadbytek vskutku bezpřízvučných slabik a slovíček (členů, spojek, předložek atd.), ale což je luxus a přímo řečeno nesmysl u češtiny, jež krom několika výjimek nemá slovíček za všech okolností nepřizvučných a u níž

každé slovo i přirozená skupina slov osudně začíná přízvukem na první slabice. Tento nedostatek nepřívzvučných předrážek obcházíme všelijak: na př. každý náš výrobce jambů nakládá se spojkami s relativy „jenž“, „jež“ atd., jako by byly bezpřízvuké, kdežto ve skutečném přednesu mají přízvuk dosti silný; veškerá jednoslabičná slova (dokonce i s dlouhou vokálou) klade vesele jako bezpřízvuká, ač jsou větově třeba velmi důrazná. A tak dále. Úhrniem:

I nejčistší český jamb (čili předrážkový trochej) je v polovině případů maskovaný daktylotrochej. Z toho snad plyne přípustnost daktylotrocheje v českém alexandrinu.

2. A konečně, což sám francouzský alexandrin je nějaký skutečný jamb? Zde jsme u samotné podstaty alexandrinu. Rytmickou jednotkou alexandrinu není ani jamb ani jakákoliv stopa, nýbrž půlverš od caesury k caesure. Rytmická perioda je šesti, případně sedmislabičná. Rytmus alexandrinu záleží ve vlnění pomlk ve pravidelných oddílech šesti nebo sedmislabičných. Alexandrin je verš dvanáctislabičný o dvou pravidelných pomlkách: to, myslím, je přiměřená definice. V českém verši se obvykle podceňuje hodnota caesury a v přednesu se zanedbává úžasně; všimněte si však, jak „hraje“ caesura ve francouzské deklamaci.

Aby caesura rytmicky „hrála“, je třeba rytmisovati sám obsah verše: půlverš má větým důrazem vrcholiti před caesurou, aby rytmická pomlka byla zároveň větým členěním deklamace, aby caesurou se něco relativně uzavřelo a něco nového relativně připravovalo. Caesura pro oko správná, někdy vůbec nečlení verš; tak na př.:

„Vy schválně dala jste // mi pokyn, abych šel.“

Skutečný přednes ovšem rozčlení verš docela jinak:

„Vy schválně dala jste mi pokyn, // abych šel,
i spěchám, // rychle by se vyplnilo přání...“

Nemohu si pomoci, ale toto členění mi zní velmi nerytmicky; více plynulosti i rozčlenění bych viděl, dejme tomu v takovémhle znění:

„Mně schválně pokyn dán, // abych už odtud šel,
i spěchám především // vyplnit vaše přání.“

„Il s'est subitement // éloigné de ces lieux
et sa fuite a trompé // mon désir curieux;
mais de sa trahison // je ne fais plus de doute,
et le peu que j'en vu // me la découvre toute.“

Tím nechci říci, že jediný pěkný alexandrin je ten, který má zrovna v caesure rozdělovací znaménko; naopak, tato rytmická pomlka se může ještě lépe vyjádřit hlasovým prodlením, maličko zvýšeným přízvukem, zcela lehýnkým zábleskem unášeným plynulou vlnou rytmu; vždy však ji považuji za hlavní kouzlo alexandrinu.

3. Proč je caesura nevyhnutelně po dvihu? Ve francouzském alexandrinu je to pochopitelné: po nepřívzvučné thesi by byla oslabena němým *e*. V češtině takového důvodu není; naše nepřívzvučné slabiky končí zvukně a plně, a hned po nich nasadíme jasný přízvuk. Srovnajte rytmicky tyto tři verše:

„Když pohlédnu vám do očí, tu hynu láskou.“

(Není to sice pravda, ale to jen tak, pro příklad.)

„Když pohlédnu vám v oči, srdce zmirá mně,“
nebo

„Když v oči hledím vám, mé srdce hyne láskou.“

Nehledě k jiným krásám, zní mi první verš nerytmicky; ale v druhých dvou nemohu při největší pozornosti nalézt, který zní rytmicky hůře. Myslím, že pro náš alexandrin je caesura (po šesté slabice) a diarese (po sedmé slabice) rovnocenná pro plastičnost verše. Nemýlím-li se však, není přitom lhostejno, končí-li verš mužsky či žensky. Po diaresi (ženské caesure) zní lépe mužské ukončení verše:

„Když pohlédnu vám v oči, moje srdce zmirá.“
„Když pohlédnu vám v oči, srdce zmirá mně.“

První verš je poněkud trochejsky jednotvárný, druhý se mi zdá kypřejší. Podobně je tomu při čisté caesure:

„Když v oči hledím vám, tu hyne srdce mé.“
„Když v oči hledím vám, mé srdce hyne láskou.“

Prvý verš je jaksí hrotitý a nevážený. Ostatně tyto odstíny mohou časem dle potřeby verš barvit a charakterisovat.

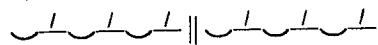
4. V tomto pojetí alexandrinu je enjambement samozřejmě nemístnou licencí.

5. Alternování mužských a ženských rýmů je i v češtině nutné; právě při výrazném užití caesury jako rytmického členění musí poskytovat požitok ustavičné obměny.

6. Podotýkám ještě, že výrazné užití caesury vezme daktylotrocheji (nebo daktylu) onen poněkud hrubý daktylový ráz. Na př. „jambický alexandrin“ výše uvedený:

„Teď teprv rozumím, proč jste mi zapřela...“

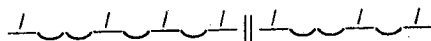
připouští buď nepřirozené skandování jambické:

nebo nepěkný galop daktylů:

nebo konečně, s prodlévajícím důrazem před caesurou:

Konečně snad nejpěknější znění by bylo:

„Teď teprv rozumím, proč jste to učinila.“

Nebo:

„Teď teprv dobře chápu, proč jste zapřela.“

Jak vidíte, mohl by ze zdánlivých licencí vzniknout verš velmi přesně vázaný, a hlavně přizpůsobený co nejpružněji rytmickému přednesu.

Ale ovšem, i pak zůstane překládaný alexandrin, byť snažší a tvárnější, tu a tam železnou šněrovačkou pro překladatele; i pak zůstane sebepěknější překlad kompromisem nebo si vyžádá ještě dalších licencí.

A mluvíme-li zde o prosodii na jevišti, obcházíme otázku daleko vážnější: jak se mají na jevišti mluvit verše, má-li se vytvořit nějaká deklamační tradice, a konec konců, jak

zušlechtit (foneticky i rytmicky) jevištní přednes češtiny. Po té stránce musíme snad ještě pořád začínat od začátku. Jak bychom mohli žádat polyfonní nebo symfonické divadlo, když náš přednes, hudba jazyka, melos divadla není tak daleko, jak by nám bylo sladko slyšeti?

1921